

Socialdepartementet

Riktlinjer till genomförandet av satsningen fritt val av hjälpmedel

Inledning

Regeringen vill i en försöksverksamhet pröva ett system som främjar den enskildes möjligheter att fritt välja hjälpmedel (Fritt val). Ett valfrihets-system innebär ökat inflytande för den enskilde och kan dessutom bidra till ökad konkurrens mellan olika företag som har möjlighet att prova ut och erbjuda lämpliga hjälpmedel utifrån den enskildes önskemål. Det kan i sin tur bidra till dels en utveckling som förbättrar såväl kvalitén som effektiviteten i utbudet av hjälpmedel, dels att kostnaden kan bli lägre när brukaren ges större möjligheter att utnyttja sin sakkunskap.

Under senare år har utvecklingen inom hjälpmedelsområdet lett fram till ett större utbud av produkter och därmed större möjligheter för den enskilde att få ett hjälpmedel som tillgodoser dennes behov och förutsättningar. Det har också skett en ökning av antalet som använder hjälpmedel, vilket kan bero på att en större andel av befolkningen blir äldre. De som använder hjälpmedel har dessutom blivit alltmer aktiva och välinformerade om de hjälpmedel som finns och den produktutveckling som sker på området.

Samtidigt som hjälpmedel får en allt viktigare roll för att personer med funktionshinder skall kunna leva ett självständigt liv begränsas det fria valet av hjälpmedel av att varje enskilt landsting eller kommun har egna riktlinjer och policys för hjälpmedelsverksamheten. Vidare kan lokal upphandling leda till olika sortiment av de hjälpmedel som finns att tillgå vid i första hand hjälpmedelscentraler, hörcentraler, syncentraler och ortopediska avdelningar. För den enskilde brukaren innebär det en begränsning. Genom större valfrihet av hjälpmedel utanför landstingens och kommunernas sortiment skulle personer med funktionsnedsättningar ges ökad makt att själva få välja det hjälpmedel som är anpassat efter dennes individuella behov. På så sätt kan brukarens kunskap och engagemang över det egna hjälpmedlet bättre tas tillvara.

Förskrivning av hjälpmedel

Hjälpmedelsverksamheten inom hälso- och sjukvården regleras i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763, HSL). Enligt 3 b § HSL är landstinget skyldigt att erbjuda hjälpmedel till personer med funktionshinder som är bosatta i landstinget eller är kvarskrivna och stadigvarande vistas där. I 18 b § samma lag anges att denna skyldighet i vissa situationer i stället åvilar kommunerna. Tillhandahållande av hjälpmedel skall planeras i samverkan med den enskilde.

Behörighet och ansvar för hälso- och sjukvårdens personal framgår av lagen (1998:531) om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område.

Förskrivning av hjälpmedel kan omfatta ett flertal insatser från vårdgivaren. Normalt sett omfattas följande.

- Bedöma behov av insatser
- Prova ut, anpassa och välja lämplig specifik produkt
- Specialanpassa – initiera och utfärda anvisning
- Instruera, träna och informera
- Följa upp och utvärdera funktion och nytta

I lagen (1993:584) om medicintekniska produkter regleras frågor om vilka krav som kan ställas på hjälpmedel.

Uppdraget

I syfte att pröva förutsättningar för ökad valfrihet av hjälpmedel får Hjälpmedelsinstitutet i uppdrag att samordna en försöksverksamhet som skall starta hösten 2007 och avslutas senast den 31 december 2009.

Hjälpmedelsinstitutet ges i uppdrag att

- efter samråd med Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) utse två alternativt tre landsting som skall ingå i försöksverksamheten,
- följa försöksverksamheten under projektiden och samlat redovisa de deltagande huvudmännens erfarenheter av försöksverksamheten enligt de förutsättningar och riktlinjer som anges här,
- samordna konferenser och sprida information om de initiativ som tas hos berörda huvudmän för att öka valfriheten av hjälpmedel,
- samråda om fritt val-system med brukarrådet inom Hjälpmedelsinstitutet.

Riktlinjer för genomförandet av försöksverksamheten för Fritt val av hjälpmedel

Omfattning och avgränsning

De landsting som ingår i försöksverksamheten åtar sig att pröva ett system som gör det möjligt att införa fritt val av hjälpmedel. Deltagande landsting får inom landstingets område erbjuda kommuner som vill möjlighet att delta i försöksverksamheten.

Försöksverksamheten omfattar de personer som av behörig hälso- och sjukvårdspersonal har bedömts ha ett behov av insats i form av hjälpmedel. Verksamheten skall i första hand riktas till funktionshindrade personer som har ett långvarigt behov av hjälpmedel i rehabiliterande och habiliterande syfte.

Inom försöksverksamheten skall det vara möjligt att fritt välja vem som skall utföra utprovning och anpassning av hjälpmedel.

Det skall även vara möjligt för den enskilde att fritt välja leverantör av hjälpmedel. Det kräver i sin tur tillgänglig information om de valmöjligheter som finns. Inom försöksverksamheten ska landstingen därför identifiera och utveckla de informationsinsatser som behövs.

Om den enskilde hellre vill få tillgång till hjälpmedel genom huvudmännens försorg skall detta fortfarande vara möjligt under försöket.

Den enskilde som väljer ett annat hjälpmedel än de som tillhandahålls av huvudmännen skall erbjudas en ”rekvisition” av förskrivaren som kan användas för köp av hjälpmedel på den öppna marknaden. Högsta beloppet på rekvisitionen bestäms av de landsting och kommuner som ingår i försöksverksamheten utifrån de riktlinjer och prislistor som finns för hjälpmedel. Kostnader för utprovning och anpassning av hjälpmedel får beräknas utifrån kostnader för likvärdig service hos huvudmännen.

Försöksverksamheten får inte innebära åsidosättande av den lagstiftning som gäller i samband med förskrivning av hjälpmedel eller avseende vilka krav som kan ställas på hjälpmedel.

Hjälpmedel som inte skall omfattas av försöksverksamheten är sådana medicintekniska produkter som kräver särskilda medicinska åtgärder enligt bestämmelserna i 3 d § HSL och förbrukningsartiklar som avses i lagen (2002:160) om läkemedelsförmåner. Ytterligare begränsningar av vilka hjälpmedel eller vilka verksamheter som får ingå i försöksverksamheten avgörs av det enskilda landstinget eller kommunen.

Hjälpmedel som tillhandahålls via landsting och kommuner är föremål för regelmässig återanvändning. Det innebär att de efter rekonditio-

nering utlämnas till nya brukare. I ett fritt val-system där brukaren, beroende av hur systemet byggs upp, kan bli ägare till sitt eget hjälpmedel, kan återanvändningen i vissa fall vara begränsat.

Huvudmännens uppföljning

I försöksverksamheten skall deltagande landsting och kommuner pröva om och i så fall på vilket sätt ett fritt val-system kan införas och samlat redovisa sina erfarenheter till Hjälpmedelsinstitutet. I uppdraget ingår att

- bedöma om livskvalitén för den enskilde och användbarheten av hjälpmedel ökar och om kostnaderna för hjälpmedel påverkas av att Fritt val införs,
- undersöka om intresset att göra ett friare val ökat efterhand under försökstiden,
- bedöma om det finns hjälpmedel, verksamheter eller målgrupper, utöver de avgränsningar som angetts i uppdraget, som inte passar för att ingå i ett fritt val-system,
- redovisa konsekvenserna av att brukaren äger sitt hjälpmedel, bl.a. med hänsyn till möjligheterna att återanvända hjälpmedel om den möjligheten införs,
- redovisa vilka krav på förändrat arbetssätt som ställs på organisation och förskrivande person för att nyttja den kompetens som finns inom hjälpmedelsverksamheten,
- redovisa hur den enskilde fått information om vilka alternativa möjligheter som finns att få tillgång till hjälpmedel,
- undersöka om och i så fall på vilket sätt nuvarande lagstiftning försvårar införandet av ett fritt val-system samt föreslå nödvändiga förändringar av lagstiftningen,
- identifiera vilket utrymme det finns av ett fritt val-system utan att det medför risker för att god vård inte tillförsäkras patienten,
- lämna förslag på vilka avtal som kan gälla mellan den enskilde och sjukvårdshuvudmannen avseende exempelvis ägarförhållande eller vilka tidsperioder som ska gälla för beviljande av nytt hjälpmedel,
- ta ställning till om det rekvisitionssystem som anges i riktlinjerna är funktionellt och om det inte är det föreslå ett annat system för att göra fritt val möjligt,
- bevaka konkurrensintresset genom att undersöka om ett fritt val-system ökar antalet aktörer på marknaden samt kvalitet och effektivitet i verksamheten.

Kostnader

Kostnader för att genomföra försöksverksamheten med fritt val beräknas till 3 miljoner kronor under 2007 varav högst 1 miljon kronor får avse Hjälpmedelsinstitutets egna kostnader för samordningen av verksamheten.

Regeringen beräknar kostnaderna för Fritt val under 2008 och 2009 till 7 miljoner kronor per år, varav högst 2 miljoner kronor per år får avse Hjälpmedelsinstitutets egna kostnader för samordningen av verksamheten. Försöksverksamheten får inte innebära ökade kostnader för deltagande landsting och kommuner.

Stödet till försöksverksamheten avser de omkostnader som kommer att uppstå för att utveckla en modell för Fritt val. Omkostnaderna kan vara uppbyggnad av ett IT-system för Fritt val, projektledning och information om vad Fritt val innebär till personer som är i behov av hjälpmedel. Medlen ska således inte användas för att ytterligare subventionera hjälpmedel under försöksperioden.

Vid genomförandet av satsningen skall de regler som gäller för likabehandling och öppenhet eftersträvas. Åtgärder där medel utnyttjas på ett sätt som innebär stöd till företag som framgår av artikel 87.1 i EGFördraget skall beviljas inom ramen för gemenskapens bestämmelser om stöd av mindre betydelse, s.k. försumbart stöd. Bestämmelserna i 18-20 §§ i förordningen (1988:764) om statligt stöd till näringslivet skall därvid särskilt beaktas.

Redovisning av uppdraget

Hjälpmedelsinstitutet skall delredovisa uppdraget i rapporter som lämnas till regeringen (Socialdepartementet) senast den 1 augusti 2008 och 2009. En slutrapport skall lämnas senast den 1 mars 2010. I rapporterna skall framgå hur medlen till försöksverksamheten använts. Rapporten skall även innehålla en redovisning av de frågeställningar som anges i bilagan och övrigt som kommit fram som är av intresse att redovisa. Regeringen kommer även att ge ett uppdrag som syftar till att utvärdera effekterna av ett fritt val-system.